

Marta Anna Gierzyńska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0594-9325>
e-mail: marta.gierzynska@uwm.edu.pl

Joanna Targońska: *Die Entwicklung der Kollokationskompetenz im DaF-Unterricht am Beispiel des Erwerbs von Substantiv-Verb-Kollokationen*. Posener Beiträge zur Angewandten Linguistik. Peter Lang Verlag. Berlin 2021, SS. 509

Znajomość leksyki danego języka stanowi podstawę komunikacji werbalnej między ludźmi. Systematyczne przyswajanie nowych wyrazów i zwrotów wpływa w znaczący sposób na budowanie i rozwijanie kompetencji receptywnych i produktywnych. Definiując pojęcie słownictwa, należy przyjąć, że jest to ogół słów danego języka, który można rozumieć jako system określonych powiązań i zależności. Obejmuje on pojedyncze wyrazy tworzące następnie różne połączenia wyrazowe, które ze względu na stopień zespolenia elementów je tworzących dzielimy na luźne, łączliwe i stałe związki wyrazowe. O ile w przypadku tych pierwszych łączymy wyrazy doraźnie, to mówiąc o tych drugich mamy do czynienia z układami o skostniałej formie gramatycznej i ustabilizowanym składzie leksykalnym. Ze względu na stopień ich konwencjonalności oraz ekwiwalencji względem języka ojczystego są one szczególnie kłopotliwe dla uczących się danego języka obcego. Dotyczy to także zagadnienia kolokacji. Z tego względu nauka słownictwa obcojęzycznego jest również nauką kolokacji, czego dowodzi przeprowadzona przez Targońską analiza poziomu znajomości, a następnie przyswajania kolokacji werbo-nominalnych przez uczących się języka niemieckiego jako obcego na poziomie akademickim. Podjęte w monografii badanie ma także odpowiedzieć na pytanie, czy i w jakim stopniu możliwe jest rozwijanie kompetencji kolokacyjnej w sposób implicytny, tzn. bez eksplicytnego

omówienia kolokacji jako zjawiska językowego w trakcie pracy nad słownictwem zorientowanej na formie językowej.

Pierwszy rozdział monografii poświęcony jest definicji kolokacji. Autorka przedstawia różne ujęcia tego zagadnienia, powołując się m.in. na założenia takich badaczy jak Hausmann (1984, 1985, 2003, 2004), Irsula Peña (1994), Siepmann (2002), Reder (2006) czy Konecny (2010). Należy nadmienić, że szczególną uwagę poświęcono tym koncepcjom, które dotyczą kolokacji z perspektywy uczenia się języka jako języka obcego. Zachowanie porządku chronologicznego pozwala autorce na pokazanie zmian w podejściu do tego zagadnienia oraz wskazanie ich cech wspólnych zarówno w aspekcie semantycznym, jak i syntaktycznym. Targońska wyodrębnia także miejsce i funkcje kolokacji w odniesieniu do bliskich jej terminów, jakimi są m.in. luźne związki wyrazowe, idiomy częściowe, idiomy i wyrażenia frazeologiczne. W dalszym wywodzie omawiane są także morfo-syntaktyczne właściwości kolokacji. Podrozdział 1.4. poświęcony jest charakterystyce kolokacji rzeczownikowo-czasownikowych, których podział opiera się głównie na pracy Gładysza (2003). Przegląd literatury przedmiotu badań umożliwia badaczce sformułowanie własnej definicji kolokacji (s. 107–108). Targońska podkreśla ich frazeologiczno-semantyczno-dydaktyczny charakter, a także zarysowuje ich wymiar kognitywny. Następnie wymienia właściwości kolokacji, które są istotne w procesie przyswajania słownictwa przez uczących się języka obcego i zalicza do nich m.in. konwencjonalność, ograniczenia leksykalne, łączliwość leksykalną, specyfikę znaczeniową oraz wymiennność leksemów czy reproduktywność.

Drugi rozdział monografii podsumowuje stan badań nad zagadnieniem kolokacji. Autorka wskazuje nie tylko na równoległość punktów odniesienia, lecz także na pluralizm metod badawczych, które dotyczą kwestii językoznawczych, leksykograficznych, tłumaczeniowych oraz dydaktycznych. Targońska koncentruje się na opisie tych wyników, które mają istotne znaczenie z punktu widzenia nauczania języków obcych. Szczegółowo omawia rezultaty badań nad obecnością kolokacji w materiale podręcznikowym, dochodząc do wniosku, że są one wprowadzane do zadań leksykalnych w sposób niejednorodny (s. 167). Dotyczy to w szczególności podręczników do nauki języka niemieckiego, gdzie występujące w zadaniach receptywnych kolokacje nie są wyszczególniane, czy też „wybierane” z proponowanych tekstów, co nie pozwala na ich utrwalanie w zadaniach produktywnych. Autorka wskazuje także, opierając się na materiale empirycznym, na znajomość kolokacji w różnych grupach wiekowych i o różnym poziomie biegłości językowej. Następnie zastanawia się nad rolą sprawności czytania ze zrozumieniem w kontekście rozwijania kompetencji kolokacyjnej. Jednocześnie zaznacza,

że w niemieckojęzycznych opracowaniach poświęconych nauczaniu języka niemieckiego jako języka obcego problematyka kolokacji stanowi temat zaniebdany i nieusystematyzowany, co otwiera nowe możliwości badawcze (s. 120). Ważnym punktem monografii pozostają także uwagi dotyczące świadomości kolokacyjnej uczących się języka w pracy ze słownikiem, z korpusem badawczym oraz w procesie tłumaczenia. Targońska wskazuje w tym miejscu, jaki wpływ na przyswajanie kolokacji ma sposób prowadzenia zajęć, a także implicytne i eksplicytne prezentowanie uczącym się omawianych struktur leksykalnych, co opisuje w podrozdziale 2.2.5. Autorka zaznacza także, powołując się na prace Biskup (1992) oraz Martyńskiej (2004), że receptywny poziom przyswojenia związków kolokacyjnych zdecydowanie przewyższa poprawność ich stosowania w produkcji językowej. W ten sposób dochodzi do wniosku, że sprawność czytania nie prowadzi automatycznie do rozwoju kompetencji kolokacyjnej lub wpływa na nią w sposób niewystarczający, co oznacza, że powinna być ona rozwijana także w ramach innych aktywności językowych. Badaczka podkreśla także, że niedostateczna znajomość kolokacji stanowi źródło wielu błędów językowych.

Rozważania odnośnie do kompetencji kolokacyjnej są rozwijane w trzecim rozdziale książki. Wychodząc od terminu kompetencja, autorka stara się odpowiedzieć na pytanie, jakie miejsce i znaczenie ma znajomość kolokacji w odniesieniu do ogólnej kompetencji leksykalnej. W tym celu, powołując się na prace Löschmanna (1993), Bohna (1999) oraz Neveling (2004), opisuje w podrozdziale 3.1. komponenty jednostki leksykalnej i wyróżnia jej części składowe w aspekcie znaczeniowym, stylistycznym, fleksyjnym, syntagmatycznym, kombinacyjnym, fonetycznym, graficznym i ortograficznym. Pozwala to stwierdzić, że nauka słownictwa, w tym także kolokacji, odnosi się i zależy od ich kompatybilności i ograniczonej łączliwości z innymi elementami języka. Wychodząc od teorii Chomskiego (1965), zakładającej istnienie idealnej kompetencji językowej, autorka przechodzi do opisu kompetencji komunikacyjnej (por. Weinert 2001), która podkreśla autentyczne używanie języka w konkretnych sytuacjach. Rozważania te pozwalają ukazać wielopłaszczyznowy charakter kompetencji językowej i wskazują na konieczność integracji takich elementów, jak wiedza, motywacja, refleksja oraz świadomość uczących się w celu jej właściwego rozwoju oraz pomiaru. Szczególną uwagę poświęcono kompetencji leksykalnej opisanej w podrozdziale 3.3. Jak zaznacza autorka, kompetencja ta długo nie była eksplicytnie wyróżniana w opisach kompetencji językowych, co wiąże się z długo praktykowanym gramatycznym podejściem do nauczania języków obcych.

Za punkt zwrotny w postrzeganiu kompetencji leksykalnej badaczka uznaje wprowadzenie Europejskiego Opisu Kształcenia Językowego, który

w ramach szeroko rozumianej kompetencji lingwistycznej wyróżnia (jako jedną z jej składowych) podkompetencję leksykalną. Jej pierwszy rozbudowany opis pojawia się w opracowaniu Kiewega (2002), który autorka uzupełnia o prace Laufer (2003) oraz Ulricha (2000). Na tej podstawie formułuje własną koncepcję kompetencji kolokacyjnej (s. 196–198), która stanowi część kompetencji leksykalnej. Targońska powołuje się w tym miejscu na model opracowany we współpracy ze Stork (2013), zwracając uwagę na istotną rolę świadomości językowej w budowaniu kompetencji leksykalnej, w tym także kolokacyjnej. Stworzenie własnej definicji tego terminu należy uznać za szczególnie wartościowe, gdyż dotychczasowe prace poświęcone kompetencji kolokacyjnej, zarówno w opracowaniach angielsko-, jak i niemieckojęzycznych, nie wyjaśniały tej kompetencji w sposób eksplicytny, choć Mansoor (2008) i Reder (2013) wskazywali na jej części składowe, tj. kolokacyjną kompetencję receptywną i produktywną bądź też świadomość i wiedzę kolokacyjną. Definicja kompetencji kolokacyjnej opracowana przez Targońską uwzględnia wspomniane elementy, ale ma trzypoziomowy charakter i odnosi się do rozpoznawania i rozumienia kolokacji (na płaszczyźnie receptywnej), uczenia się kolokacji (element refleksyjny), a następnie ich używania (płaszczyzna produktywna). Autorka podkreśla także wpływ uważności (dt. *Kollokationsbewusstheit*) i świadomości kolokacyjnej (dt. *Kollokationsbewusstsein*) na rozpoznawanie i odbieranie kolokacji (s. 202). Należy podkreślić, że te składowe kompetencji kolokacyjnej nie były dotąd opisywane w literaturze przedmiotu.

Znaczenie procesów mentalnych w trakcie wspierania i nabywania kompetencji kolokacyjnej podczas zajęć z języka obcego porusza czwarty rozdział pracy. W tym celu autorka przybliżyła pojęcie *Language Awareness* (s. 206), rozumiane jako świadomość językowa pozwalająca dostrzegać związki zachodzące między jednostkami językowymi. Szczególne zainteresowanie badaczka skupia na rozróżnieniu między świadomością językową (dt. *Sprachbewusstsein*) oraz uważnością językową (dt. *Sprachbewusstheit*), które przenosi na grunt kompetencji kolokacyjnej (s. 212–224). Następnie, w podrozdziale 4.3., wskazuje na możliwości wpływania na świadomość uczących się, a także na sterowanie ich uwagą w trakcie zajęć z języka obcego. Targońska próbuje odpowiedzieć na pytanie, czy i w jakim stopniu refleksja nad językiem i jego elementami może przyczynić się do rozwoju kompetencji kolokacyjnej. W dalszym wywodzie odnosi się do różnych rodzajów wiedzy i ich wpływu na naukę języka obcego, a tym samym na przyswajanie jego słownictwa.

Obszerny wywód teoretyczny pozwala autorce na przejście do części empirycznej, która zaczyna się w piątym rozdziale monografii i przedstawia

wyniki przeprowadzonego badania podłużnego. Grupę badawczą stanowili studenci i studentki filologii germańskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (25 osób), których rozwój językowy był obserwowany i wielokrotnie badany na przestrzeni dwóch lat, tzn. od czasu rozpoczęcia studiów do czasu ukończenia czwartego semestru nauki, co dokładnie przedstawia podrozdział 5.2. Badanie opiera się na układzie glottodydaktycznym *input-output* (Grucza 1978: 247–252), który zakłada dostarczanie bodźców uczącym się i kierowanie ich uwagi przez prowadzącego zajęcia, w tym przypadku samej badaczki, na stałe połączenia wyrazowe w różnych fazach pracy nad słownictwem w oparciu o tekst obcojęzyczny. Targońska przeprowadziła badanie kolokacyjne, dokonując analizy ilościowo-jakościowej. Materiał empiryczny, służący badaniu rozwoju kompetencji kolokacyjnej, stanowiły ankiety, testy kontrolne (a w nich zadania leksykalne z lukami oraz krótkie wypowiedzi pisemne), a także wywiady i mapy myśli wypełniane przez badaną grupę, co pozwoliło na zebranie i analizę zarówno danych elicytowanych, jak i produktywnych oraz spojrzenie na badanych z różnych perspektyw. Celem badania była analiza możliwości rozwoju kompetencji kolokacyjnej w trakcie autentycznych uniwersyteckich zajęć ćwiczeniowych (s. 249–251). Autorka stara się także odpowiedzieć na pytanie, czy istnieje jakaś konkretna metoda pracy nad słownictwem, która pozwala wspierać rozpoznawanie i przyswajanie kolokacji. W swojej pracy wskazuje następnie na zmiany zachodzące w budowaniu i rozwijaniu się kompetencji kolokacyjnej studiujących i zastanawia się nad czynnikami warunkującymi ten proces. W tym celu sprawdza, czy rozwój ten przebiega linearnie i jaki wywiera wpływ na stan ogólnej kompetencji leksykalnej poszczególnych jednostek. Pozwala to także wykazać, czy i jak uczący się języka niemieckiego zmienili swój sposób pracy nad słownictwem w trakcie trwania zajęć, a także w jakim stopniu i kiedy nauka kolokacji stała się częścią kompetencji leksykalnej badanych, sprawiając, że studenci wyszli w nauce słownictwa poza przyswajanie jedynie znaczenia pojedynczych leksemów. Autorka wskazuje ponadto na wpływ języka ojczystego i obcego na powstawanie błędów kolokacyjnych, czyli na tworzenie nieistniejących w danym języku skonwencjonalizowanych związków wyrazowych. Następnie przedstawia strategie stosowane przez badanych w przypadku nieznamomości kolokacji, niezbędnych do realizacji założonych celów komunikacyjnych. W ten sposób pokazuje, z jakimi problemami mierzą się uczący, z czego wynikają popełniane przez nich błędy, a także jakie kolokacje sprawiają studiującym największe trudności zarówno w recepcji, jak i w produkcji językowej.

Rozdział szósty pracy podsumowuje przeprowadzone badanie i pozwala sformułować wnioski (s. 457–465). Wyniki przeprowadzonej analizy

prezentowane są m.in. w formie tabelarycznej pod kątem ilościowym i jakościowym. Autorka dowodzi, że rozpoczynając studia badani nie stosowali odpowiednich strategii uczenia się słownictwa i mieli w tym zakresie złe nawyki, które w trakcie trwania zajęć ulegały stopniowej modyfikacji. Studenci wyszli poza przyswajanie jedynie znaczenia nowych słówek i zaczęli uczyć się także rodzaju i liczby mnogiej rzeczownika, a następnie przyswajać całe frazy rzeczownikowo-czasownikowe. Zachodzące zmiany w nauce słownictwa wynikają ze sposobu prowadzenia zajęć i wprowadzania materiału leksykalnego w oparciu o odpowiednie materiały ćwiczeniowe sprawdzające, a także z chęci własnego rozwoju językowego uczących się. Szczególna rola przypada w tym kontekście prowadzącej zajęcia i jej kompetencjom dydaktycznym (s. 428). Autorka stwierdza także, że nauka kolokacji przebiega wolniej i trudniej, niż można to było założyć i daje najlepsze efekty, gdy wprowadzanie kolokacji odbywa się w sposób eksplicytny podczas pracy nad słownictwem zorientowanej na formie językowej. Następnie dowodzi, że rozwój tej kompetencji nie przebiega w sposób linearny i może przyjmować różne fazy nasilenia w zależności od rodzaju kolokacji występujących w omawianym obszarze tematycznym oraz rodzaju dostarczanych bodźców. Elementy te wpływają jednocześnie na poziom świadomości i uważności kolokacyjnej uczących się, co pozwala ponownie dostrzec nieefektywność dotychczasowej pracy nad słownictwem. Mimo różnic w rozwoju indywidualnym studentów, Targońska dochodzi do wniosku, że wszystkie osoby badane rozwinęły swój poziom opanowania kolokacji w produkcji językowej, przy czym znaczny postęp i poprawność ich używania odnotowuje się po roku nauki. Badając progres kompetencji kolokacyjnej w odniesieniu do ogólnej kompetencji leksykalnej, autorka stwierdza, że ich rozwój nie musi i nie zawsze odbywa się równolegle, choć z reguły należy przyjąć taką zależność. Na podstawie zebranych danych elicytacyjnych badaczka wskazuje także na poziom opanowania 66 wybranych kolokacji przez badanych (s. 435), co pozwoliło na wskazanie przyczyn oraz rodzaju błędów w produkcji językowej. Jak się okazuje, w przeważającej większości wynikają one z niezastosowania się do zasad łączliwości leksykalnej wyrazów, używania w miejsce kolokacji luźnych związków wyrazowych, braku świadomości kolokacyjnej, a także interferencji z języka ojczystego. Najwięcej problemów odnotowano w zadaniach z lukami do uzupełnienia oraz w tłumaczeniu. Szczególny rodzaj błędów stanowią kontaminacje, czyli błędy wewnątrzjęzykowe, wynikające z nakładania się dwóch różnych kolokacji, zwykle zbliżonych semantycznie lub leksykalnie (s. 450). Autorka zaznacza, że błędy tego typu wynikają z braku refleksji uczących się nad różnicami znaczeniowymi w obrębie wybranych kolokacji i skoncentrowania uwagi jedynie na elementach je tworzących.

Targońska dowodzi, że w przypadku braku znajomości danych kolokacji studenci i studentki odwołują się do strategii kompensacyjnych, polegających na unikaniu danych form lub ich upraszczaniu. Badaczka zauważa także, że uczący się najlepiej przyswoili i zapamiętali te kolokacje, które poznali w ramach zajęć, natomiast największy postęp w ich opanowaniu wykazały osoby najkrócej uczące się języka niemieckiego jako obcego. Oznacza to, że jednostki te potrafiły najszybciej zrewidować stosowane do tej pory metody uczenia się słownictwa i dostosować je do praktyk i strategii stosowanych przez prowadzącą zajęcia.

Podsumowanie monografii zawiera refleksje lingwistki i wyszczególnienie nowych obszarów badań w zakresie rozwijania i analizowania kompetencji kolokacyjnej (s. 464). Pracę zamyka wykaz załączników oraz obszerna bibliografia.

Reasumując – należy zaznaczyć, że jest to pierwsze opracowanie opisujące rozwój kompetencji kolokacyjnej uczących się języka niemieckiego jako obcego w Polsce, ale nie tylko. Autorka badała kolokacje z perspektywy nauczania i przyswajania języka obcego przy użyciu rozbudowanych narzędzi i metod badawczych, łącząc badania sondażowe z pracami pisemnymi oraz metodami niekonwencjonalnymi, co wpłynęło na jakość i wiarygodność przeprowadzonego badania. Na uwagę zasługuje też fakt, że badania podłużne w odniesieniu do rozwoju kompetencji kolokacyjnej są niezmiernie rzadkie, co dodatkowo podkreśla innowacyjny charakter monografii i potwierdza jej wartość merytoryczną.

Literatura

- Biskup D. (1992): *L1 influence on learners' renderings of English collocations. A Polish/German empirical study*. [W:] *Vocabulary and Applied Linguistics*. Red. P.J.L. Arnaud, H. Bèjoint. London, s. 85–93.
- Bohn R. (1999): *Probleme der Wortschatzarbeit*. Berlin.
- Chomsky N. (1965): *Aspects of the theory of Vocabulary Teaching*. „ELT-Journal” 35, s. 115–122.
- Gładysz M. (2003): *Lexikalische Kollokationen in deutsch-polnischer Konfrontation*. Frankfurt am Main.
- Grucza F. (1978): *Ogólne zagadnienia lapsologii*. [W:] *Z problematyki błędów obcojęzycznych*. Red. F. Grucza. Warszawa, s. 9–59.
- Hausmann F.J. (1984): *Wortschatzlernen ist Kollokationslernen. Zum Lehren und Lernen französischer Wortverbindungen*. „Praxis des neusprachlichen Unterrichts” 3(4), s. 395–406.
- Hausmann F.J. (1985): *Kollokationen in deutschen Wörterbüchern. Ein Beitrag zur Theorie des lexikographischen Beispiels*. [W:] *Lexikographie und Grammatik. Akten des Essener Kolloquiums zur Grammatik im Wörterbuch 28–30.06.1984*. Red. H. Bergenholtz, J. Mugdan. Tübingen, s. 188–129.

- Hausmann F.J. (2003): *Kollokationen in der Fachsprache: Schwerpunkt Französisch*. [W:] *Fachsprachen und Hochschule. Bayreuther Beiträge zur Glottodidaktik*. Band 9. Red. U. Jung, A. Kolesnikova. Frankfurt am Main u. a., s. 83–92.
- Hausmann F.J. (2004): *Was sind eigentlich Kollokationen?* [W:] *Wortverbindungen – mehr oder weniger fest*. Red. K. Styer. Berlin, s. 309–334.
- Irsula Peña J. (1994): *Substantiv-Verb-Kollokationen. Kontrastive Untersuchungen Deutsch-Spanisch*. Frankfurt am Main u. a.
- Kieweg W. (2002): *Die lexikalische Kompetenz zwischen Wunschdenken und Realität*. „Der fremdsprachliche Unterricht. Englisch“ 36/55, s. 4–10.
- Konecny C. (2010): *Kollokationen. Versuch einer semantisch-begrifflichen Annäherung und Klassifizierung anhand italienischer Beispiele*. München.
- Laufer B. (2003): *The influence of L2 on L1 Collocational Knowledge and on L1 Lexical diversity in free written expression*. [W:] *Effects on the Second Language on the First. Multilingual Matters*. Red. V. Cook. Clevedon, s. 19–31.
- Löschmann M. (1993): *Effiziente Wortschatzarbeit. Alte und neue Wege*. Frankfurt am Main.
- Mansoor M.S. (2008): *Building up Collocational Competence*. „Journal of Faculty of Arts, Fateh University“ 6, s. 1–12.
- Martyńska M. (2004): *Do English language learners know collocations?* „Investigationes Linguisticae“ 11, s. 1–12.
- Neveling C. (2004): *Wörterlernen mit Wörternetzen. Eine Untersuchung zu Wörternetzen als Lernstrategie und als Forschungsverfahren*. Tübingen.
- Reder A. (2006): *Kollokationen in der Wortschatzarbeit*. Wien.
- Reder A. (2013): *Kollokationen in Theorie und Praxis*. Pècs.
- Siepmann D. (2002): *Eigenschaften und Formen lexikalischer Kollokationen. Wider ein zu enges Verständnis*. „Zeitschrift für französische Sprache und Literatur“ 112(3), s. 240–263.
- Stork A., Targońska J. (2013): *Vorschläge für ein neues Modell zur Beschreibung und Analyse lexikalischer Kompetenz*. „Zeitschrift für Fremdsprachenforschung“ 24(1), s. 71–108.
- Ulrich W. (2000): *Wortschatzerweiterung und Wortbildungskompetenz*. [W:] *Wortschatz und Wortschatzvermittlung*. Red. K. Detering. Frankfurt am Main, s. 9–27.
- Weinert F.E. (2001): *Vergleichende Leistungsmessung in Schulen – eine umstrittene Selbstverständlichkeit*. [W:] *Leistungsmessungen in Schulen*. Red. F. Weinert. Weinheim–Basel, s. 17–31.